

Семантични иновации при прилагателните имена за цвят в съвременния български език. – Многообразие в единството, 2011, № 1, с. 44–49.

СЕМАНТИЧНИ НЕОЛОГИЗМИ ПРИ ПРИЛ. ИМЕНА ЗА ЦВЯТ В БЪЛГАРСКИЯ
ЕЗИК

Сия Колковска

Sia Kolkovska

SEMANTIC NEOLOGISMS OF ADJECTIVES FOR COLOURS IN BULGARIAN
LANGUAGE

The article examines the new meanings of Bulgarian adjectives for colours (as *red, blue, yellow, dark blue, green*) that refer to the more abstract meaning ‘*which is a member or an advocate of particular political party*’. It is found out that these semantic neologisms are formed through models of semantic derivation (metonymic or metaphorical) which are not innovative in Bulgarian language.

Както е известно, значителен дял в обновяването на лексикалната система на един език имат семантичните неологизми, които възникват чрез семантичен развой на съществуващи в него думи. Сред този тип неологизми в българския език се очертава като относително добре представена групата на новите значения, възникнали при прил. имена за цвят. Някои от наблюдаваните нови значения се появяват на домашна почва за изразяване на националноспецифични признаци на обекти. Друга част от тях са формирани чрез преосмисляне на съществуващи в езика думи под чуждоезиково влияние (предимно на английски език) и обикн. имат интернационален характер. Този тип семантични неологизми по своя произход представляват калки (или влизат в

състава на калка¹). Тук разглежданите семантични иновации ни интересуват от гледна точка на тяхното място в семантичното пространство на съвременния български език и на отношенията им с вече съществуващи значения на съответните лексикални единици, което обуславя синхронния план на изследването.

Нови значения в съвременния български език наблюдаваме при прил. имена за цвят *бял, червен, син, зелен, тъмносин, розов* и *сив*. Тези семеме може да обединим в няколко групи по-обобщени значения, представени на по-високо равнище на абстракция, в които отделни семи присъстват с по-обобщената си семантична стойност. Тук ще се спрем на една група от тези нови семеме, които са се развили при прил. имена *син, тъмносин, червен, жълт, зелен* и имат обобщено значение '*Който е член или симпатизант на определена политическа партия*'. Посочените нови семеме разглеждаме в два аспекта: първо, с оглед на спецификите на тяхното образуване чрез семантична деривация; второ, с оглед на проявите на утвърждаването им в българския език. Във връзка с първия аспект на описание интерес представлява и въпросът за степента на иновативност на тези семантични неологизми. Тя е свързана с това дали те, като нови семеме в семантичното пространство на българския език, са образувани и по нов модел на семантична деривация.

Анализът на новите семеме е основан на методите за изследване на семантичната номинация и на вторичното назоваване, разработени много задълбочено и детайлно в две приносни изследвания: труда на М. Попова „Типология на терминологичната номинация“ (Попова 1990) и труда на Ем. Пернишка „За системността в лексикалната многозначност на съществителните имена“ (Пернишка 1993).

---

¹ Някои от тези нови значения се реализират в съчетания, отнесени от Д. Благоева към фразеологичните калки (Благоева 2005).

Обобщеното значение *‘Който е член или привърженик на определена политическа партия’* е представено от новите лексикални значения на следните прил. имена: **син** – *‘Който е член или привърженик на Съюз на демократичните сили’* (напр. *син депутат, син лидер*); **червен** – *‘Който е член или привърженик на Българската социалистическа партия или принадлежи към сегашна или бивша комунистическа партия’* (напр. *червен областен управител, червен бизнесмен*); **жълт** – *‘Който е член или привърженик на Националното движение за стабилност и възход (НДСВ)’* (напр. *жълт депутат, жълт министър*); **тъмносин** – *‘Който е член или привърженик на партията Демократи за силна България (ДСБ)’* (напр. *тъмносин депутат, тъмносин електорат*); **зелен** – *‘Който е член на партия, извършваща дейност за защита на природата от замърсяване и за съхраняване на нейните ресурси’* (напр. *зелен депутат*).

Повечето от посочените нови семемии имат националноспецифичен характер, тъй като се отнасят за членове на партии от българското политическо пространство. Изключение прави новото значение на прил. име **зелен**, което съществува и в други езици поради присъствието на екологични партии в политическите системи на редица държави, а също и в Европарламента.

При анализиранията значения на прил. **син, червен, жълт и тъмносин** се наблюдава семантична производност между изходна семема (представена по-обобщено) *‘който има цвят на определен еталон’* (напр. при **син** – *‘който има цвят на безоблачно небе, на синчец и под.’*) и производна семема с ядро: *‘който е привърженик на определена политическа партия’* и с периферни семантични признаци *‘със символ (обикн. знаме), който има цвят на определен еталон (=който има определен цвят)’*. При структурирането на производното значение изходната семема се включва изцяло в него, като заема част от периферията му. Следователно между двете семемии се

наблюдава логическо отношение на включване (производното значение включва изцяло изходното значение), което, както сочи Е. Пернишка, е характерно за метонимията (Пернишка 1993: 155). Основание на семантичната деривация е т. нар. от М. Никитин импликационна връзка между понятията, която е мисловен аналог на обективно съществуваща връзка в действителността (Никитин 1979, цит. по Попова 1990: 66). Импликационната връзка е типична за метонимията, като при анализиранията значения на прил. имена за цвят тя отразява факта, че съответните партии имат символи (знаме и др.) в определен цвят. Както е известно, знамето на СДС е синьо, на НДСВ – жълто, символите на БСП са червено знаме и червена петолъчка, а символът на ДСБ е пламтящ факел, издигнат от дясна ръка на тъмносин фон².

Що се отнася до въпроса дали моделът на наблюдавания метонимичен пренос е нов за българския език, отговорът е отрицателен. Модел на семантична номинация с изходна семема *‘Който има цвят на определен еталон’* и производна семема (изразена по-обобщено) *‘Който се отнася до член или привърженик на определена група от хора (използваща знаме, флаг или други символи, които имат този цвят)’* наблюдаваме и при преносни значения, развили се в българския език в по-ранен период (т.е. преди 90-те год. на ХХ в.). Такива са напр. следните преносни значения на прил. имена **оранжев** *‘Който се отнася до Българския земеделски народен съюз (чието знаме е такъв цвят)’* (РБЕ, т. 11), **син** и **червен** с обобщено значение *‘Който е привърженик на определен футболен клуб (съответно на Левски или на ЦСКА)’* (напр. *сини фенове, червени запаянковци*). Следователно разглежданите нови значения на прил. имена **син**, **червен**, **жълт** и **тъмносин** са възникнали по съществуващ в българския език модел на семантична деривация, представляват прояви на **редовна полисемия** (С. - едва ли е

---

² Извън предмета на статията е въпросът за асоциациите, породени от съответните цветове, които са избрани целенасочено от политическите партии с цел внушаването на определена представа или идея.

редовна, по-скоро е продуктивна) и обогатяват езика ни с нови семми, без да водят до появата на нови модели на семантична номинация в него.

Друг начин на семантична номинация се наблюдава при новото значение на прил. име **зелен** от същата група семми. При него е налице семантична производност между изходна семема ‘*Който има цвят на трева или на листа на дървета*’ (РБЕ, т. V) и производна семема ‘*Който е член на партия, извършваща дейност за защита на природата от замърсяване и за съхраняване на нейните ресурси*’. Първичното значение на прил. **зелен** предизвиква асоциацията за природа, което се потвърждава от данните в изследването на М. Алмалех, че думата *природа* присъства сред десетте първи словесни асоциации на прил. **зелен** (Алмалех 2001: 16). Тази асоциативна връзка е отразена в конотативна сема в изходното значение ‘*който буди асоциации за природа*’, която е част от неговата периферия. При структурирането на новото значение посочената конотативна сема става диференциална сема в него, като наблюдаваният семен механизъм е типичен за метафората (вж. Пернишка 1993: 156, 159).

Метафоричният характер на семантичната номинация при новото значение на прил. **зелен** се потвърждава и от други нейни особености – сходство между двата означени признака, което не е реално съществуващо, а е плод на асоциативно възприемане на действителността; логически отношения на пресичане между двата означени признака (за съдържанието на тези особености на метафоричната номинация вж. Попова 1990, Пернишка 1993).

Що се отнася до въпроса дали моделът на номинация, по който е възникнало разглежданото значение на прил. **зелен**, е нов за българския език, отговорът на този въпрос е доста по-сложен. Причините за това са свързани, от една страна, с много по-разнообразните и разнотипни признаци на метафоричното пренасяне (вж. Пернишка 1993: 226), което прави по-трудно обобщаването им в модели, а от друга страна – с

това, че не разполагаме с обширно и детайлно изследване върху метафоричните модели при признаковите значения.

Възможно е да разгледаме поставения проблем, като характеризираме по-общо мотивационния признак (по-нататък МП) на анализираниято значение на прил. име *зелен*, без да вземаме предвид неговите същностни и релационни стойности (т.е. без да следваме детайлния подход на М. Попова и на Ем. Пернишка). Този МП се характеризира със следните по-общи особености: той е конотативна сема от периферията на изходна семема, означаваща цвят; има асоциативен характер и е с ранг на диференциална сема в производната семема. Семантична номинация чрез МП с посочените особености се наблюдава при редица преносни значения на прил. за цвят в българския език. Т. напр. прил. *бял* в основното си значение съдържа конотативна сема с асоциативен характер *‘който е свързан с нещо добро, положително’*. Тази конотативна сема е МП за редица вторични значения, в които има ранг на диференциала сема, като получава различна конкретизация в тях: срв. значенията на *бял* в съчетанията *бял ден* (*‘добър, честит живот’* – РБЕ, т. I), *бяла магия* (*‘магия, която се прави с помощта на божествени сили или на добрите духове’* – РБЕ, т. I), а също и новото съчетание *бял пиар* (*‘Рекламна дейност, пиар, който има за цел да формира положително обществено мнение за някого или нещо’* – РНДБЕ). МП със същите характеристики откриваме и в преносни значения на прил. *черен*, реализирани в съчетанията *черни дни*, *черно минало*, *черна магия*, *черни мисли* и в по-новото съчетание *черен пиар*. Мотивационният признак на тези преносни значения е конотативната сема с асоциативен характер *‘който буди представа за нещо лошо, отрицателно’*, която е част от основното значение на това прил. име. Очевидно метафоричният пренос при прил. имена за цвят в българския език чрез МП, характеризирани (в по-общ план) със своя конотативен характер и асоциативна природа,

е доста широко застъпен, откъдето следва, че наблюдаваното значение на прил. *зелен* може да се смята за резултат от редовна семантична промяна и не е възникнало по иновативен начин.

Следователно може са обобщава, че независимо дали са образувани чрез метонимичен или метафоричен пренос, описаните тук нови семеми с обобщено значение *‘Който е член или симпатизант на определена политическа партия’* обогатяват семантичното пространство на българския език, без да внасят в него нови модели на семантична номинация.

С обобщеното си значение *‘Който е член или симпатизант на определена политическа партия’* прил. имена за цвят навлизат в новата българска политическа лексика. Както се каза по-горе, вторият аспект на тяхното описание е свързан с наблюдения върху проявите на утвърждаването им в българския език. Поради актуалното присъствие на съответните политически сили в настоящия период от политическия живот в България разглежданите нови семеми много бързо се интегрират и утвърждават в езика ни, показател за което е бързото им включване като мотивиращи семеми в по-нататъшни процеси на семантична деривация. От всички разглеждани семеми се развиват производни значения, които може да се подведат към обобщеното значение *‘Който се отнася до съответната политическа партия, до нейни членове или дейност’* (срв. *синьо правителство, син вестник; червена партия, червени капитали, жълта парламентарна група, жълта листа.*). При прилагателните имена с разглежданото значение се наблюдава и субстантивация и развитие на субстантивно значение *‘Човек, който е член на определена политическа партия’* (напр. *сините, червените, жълтите, зелените*). Описаните тук нови значения, както посочва и Ем. Пернишка, са стимул за развитие на съотносителни нови семеми при някои от

производните деадективни глаголи (срв. *посинявам*, *пожълтявам* с обобщено значение ‘Ставам член или привърженик на определена политическа партия’).

Редовното развитие на производни значения от разглежданите нови семми се дължи на актуалността на означените от тях признаци и е показател за започнал процес на утвърждаването им в българския език³. Не може обаче да се прогнозира дали те ще се установят по-трайно в езика ни, тъй като това зависи главно от неезикови фактори, свързани с присъствието на съответните политически сили в българската политическа система.

ЛИТЕРАТУРА

Алмалех 2001: Алмалех, М. Цвят и слово. София.

Благоева 2005: Благоева, Д. Аспекти на калкирането в най-новия период от развитието на българския език. София.

Колковска 2008: Колковска, С. Динамика и утвърждаване на новите лексикални значения в българския език. – Български език, 2008, № 1, стр. 15–25.

Никитин: Никитин, М. В. О семантике метафоры. – Вопросы языкознания, 1979, № 1.

Пернишка 1993: Пернишка, Е. За системността в лексикалната многозначност на съществителните имена. София.

Пернишка 2010: Пернишка, Е. Съвременните български неологизми и езиковата система. – В: Лексикографията в европейското културно пространство. Велико Търново, стр. 5–26.

Попова 1990: Попова, М. Типология на терминологичната номинация. София.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

РБЕ – Речник на българския език, т. I, т. V, т. 11. София

---

³ За семантичната производност като показател за по-трайно утвърждаване на семантичните неологизми в езиковата система вж. (Колковска 2008).

РНДБЕ – Пернишка, Е., Благоева, Д., Колковска, С. Речник на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.). София, 2010.

Биографични бележки: Сия Колковска е доцент, д-р – Институт за български език – БАН.